

GLOBALLEŞEN DÜNYA'DA TÜRKİYE ET VE SÜT SANAYİİ

Prof.Dr. Erkan BENLİ •

Et ve Süt içerdikleri protein yapıları, mineral maddeler ve vitaminler bakımından insan beslenmesinde yerine bitkisel kökenli olanların ikame edilemediği hayvansal orijinli temel protein kaynaklarını teşkil etmektedir.

Bu gün için ülkelerin beslenme ve gelişmişlik düzeylerinin tespitinde kişi başına tüketilen süt miktarı önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Bu tebliğde sizlere globalleşen Dünya'da Türkiye et ve süt sanayii ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

1900 lü yılların başından bu yana Dünya' da bir globalleşme kavramı yaşanmaktadır.

Nedir globalleşme.?

Globalleşme aslında sanayi ve tarımda gelişmiş olan ülkelerin üretim fazlalıklarını üretim yetersizliği içerisinde olan ülkelere ihraç imkanını yaratma bakımından ortaya konan bir strateji şeklinde tanımlama olarak ifade edilebilir. Bunun somut bir ifadesini gelişmiş olan ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin rekabet şansı düşük olan alanlardan çekilerek göreceli üstünlükleri olan hususlarda yoğunlaşmaları gerekliliği şeklinde ki önerileri teşkil etmektedir.

Kalite ve sağlık yönünden standartların yüksek olduğu ülkeler üretim zincirinin alt ucundaki diğer ülkelerin üretimlerinde de aynı standartların olmasını şart koşmakta böylelikle gümrük vergilerinin karşılıklı olarak azaltıldığı bu dönemde bu standartlar tarife dışı engeller olarak kullanılmaktadır..

Çevre, Sağlık ve kalite standartları artık firmaların rekabet gücü üzerinde önemli ve belirleyici faktörler arasına girmiştir. AB nin 249 mal için çıkarmış olduğu çevre standartları ile ilgili 48

• SETBİR Genel Sekreteri

lisanstan hiçbirini gelişmekte olan ÷lkelere vermemesi bunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. B÷ylelikle gelişmekte olan ÷lkelerin gelişmiş olan ÷lkelerin pazarlarına girişleri pratikte zorlaştırılmakta, gelişmekte olan ÷lkeler gelişmiş ÷lkelerin daimi bir pazarları haline getirilmek istenmektedir. (Kaynak : TEAE. AB Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sekt÷r÷ Rekabet Gücü Üzerine Etkisi Mart 2001 Ankara)

Buna karşı Dünya Ticaret Örgütü ise haklı olarak bu tekelci zihniyete karşı tarife dışı engellerin kaldırılmasına, ortaya yeni düzenlemeler getirmeye çalışmaktadır.

Bu gün için Dünya 'da bazı kaynaklara göre 800 milyon insan açlık sınırında olup 1.5 milyar insan ise yetersiz beslenmektedir. Dengesiz beslenen fertlerin sayısı bilinmemektedir.

Dünya 'da açlık ve yetersiz beslenmenin ortadan kaldırılması ve bütün insanlar için sürdürülebilir gıda güvencesinin sağlanması amacıyla 1996 yılında Roma 'da yapılan Dünya Gıda Zirvesinde Dünya Gıda Güvencesi Roma Deklarasyonu ve Dünya Gıda Zirvesi Eylem Planı kabul edilmiştir.

Zirveye katılan ÷lkeler belirlenen eylem planına göre çalışmalara başlamışlardır.

Türkiye, Roma Anlaşmasını müteakip 31 Temmuz 1959 Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik için ilk müracaatını yapmış, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile tam üyelik başvurusunda bulunmuş, 1996 yılı başında anlaşmaların öngördüğü biçimde gerekli hazırlıkları ve tarımsal uyumu sağlıyamadan Gümrük Birliğini gerçekleştirmeyi üstlenmiş, Uruguay Raund Nihai Senedinin öngördüğü yükümlölükleri yerine getirme ve 1.1.2001 tarihine kadar AB' nin 3. Ülkelere karşı uyguladığı dış ticaret politikasına tamamen uyum göstereceğini taahhüt etmiş, ortaklığa geçiş dönemi 1 Ocak 1973 te yürürlüğe konmuştur.

Türkiye 'nin 1999 yılında Avrupa Birliğine aday ÷lke statüsüne girmesi de tarım politikası arayışlarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Konuya bu anlaşmalar ve anlaşmaların Türkiye' ye getirmiş olduğu yükümlölükler ve ilişkileri irdelemeden ana hatlarıyla bakmakta yarar bulunmaktadır.

Günümüzde AB, üyelerinin sanayi ve tarımdaki dominant yapılarıyla ve organizasyonel yapılanmalarıyla çok önemli bir güç haline gelmiştir.

AB nin ise en önemli konusunu tarım ve özellikle hayvancılık teşkil etmektedir. AB gıda standartlarının yükseltilmesi için gerekli çalışmalara başlamış ve tüketicilere sunulan gıda ürünlerini bilimsel risk analizleri yöntemleriyle denetleyecek, güvenli ve kaliteli gıda arzını sağlayacak tedbirleri belirleyerek Beyaz Kitap'ta yayınlamış, Kasım 2000 de Avrupa Gıda Otoritesini oluşturmuştur.

Gıda Kanunlarının genel prensiplerini ise Yeşil Kitap' ta belirlemiştir.

Bir diğer husus Kodeks Alimentarius adını alan gıdalardaki normları belirleyen düzenlemelerdir. Ülkeler üretmiş oldukları gıda maddelerini ihraç etme durumunda Kodekste belirtilen normlara uygun olarak üretmek zorundadırlar.

Türkiye Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca 1995 yılında 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “ Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine dair” düzenlemeleri başlatmış ve Kodeks Alimentariusu uygun olarak en önemli olanlarından başlamak üzere gıda kodekslerini yayınlamaya başlamıştır.

Ekonomik kalkınmışlık seviyesi yüksek olan bu toplumun tüketmekte oldukları ürünlerin çevre, sağlık ve kalite açısından daha seçici olmaları, AB ülkelerine ihracat yapacak, gelişmekte olan ülkelerin de belirledikleri standartlara uygun üretim yapmalarını istemeleri doğal olmakla beraber, bu ülkelerin bu standartları sağlamaları için gerekli mali ve teknolojik imkanları yaratmadaki sıkıntıları göz ardı edilmektedir.

“Tarladan Sofraya” prensibinin benimsendiği yeni yaklaşımda üretim zinciri de denetime tabi tutulmakta ve yapılan son düzenlemede gıda güvenliğinde sorumluluk tamamen sanayiciye yüklenmektedir. Belirlenen eylem planında 2003 yılına kadar kalite, sağlık ve çevre standartlarıyla ilgili çok sıkı tedbirlerin uygulanması planlanmıştır.

Özellikle son zamanlarda çevre ile etkileşim göz önüne alınarak çevreye olumsuz etkiler bırakmayan, çevre duyarlı, sürdürülebilir ve uygulanabilir üretim metotları ortaya konmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmasına ek anlaşmaları ile güvenli, kaliteli ve çevreye zarar vermeyen gıda ürünlerinin ticaretinin kurallarına açıklık getirilmiştir.

Bunları sağlama bakımından İyi Hijyen Uygulamaları (Good Hygiene Practice GHP), İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice GMP), Standart Sanitasyon Uygulamaları (SSOP), İyi Laboratuvar Uygulamaları (GLP), Engeller Teknolojisi (Hurdal Teknoloji) ile birlikte uygulanacak, kısaca HACCP olarak adlandırılan (Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi Yöntemi) ile gıda hijyen ve güvenliğini garanti altına alan, (ISO 9000 serisi) ile kalite ve yönetim sistemi uygulayan, (ISO 14000) ile çevreye duyarlı, (SA 8000) ile sosyal sorumlulukları yerine getiren firmaların rekabet üstünlüğünü sağlayabileceği gerçeği göz ardı edilemeyecek en önemli hususları teşkil etmektedir. Bu üç temel düzenleme yüzyılımızın olmazsa olmaz unsurları haline gelmiş olup, AB ülkelerine ihracat yapabilmenin ön şartlarını teşkil etmektedir.

Ayrıca AB pazarına ihracat yapacak kuruluşlarımızın pazarda pay alabilmeleri öncelikle ürünler için yukarıda belirtilen standartlara ve AB' nin 92/46/EEC Temel Süt Direktifi ve eklerindeki hususlara, 94/46/EEC Konsey direktifi doğrultusunda kalite ve hijyen kurallarına uygun üretime bağlıdır.

Yalnız tarım üreticilerini değil, tüketicileri ve sanayicileri de piyasada oluşabilecek olumsuz gelişmelerden koruyacak ABD Federal Süt Düzenleri (FMMO), İngiltere Süt Bordu'nu, 1933 lü yıllarda kurmuş, AB FEOGA gibi sistemlerini ve piyasayı regüle organizasyonları gerçekleştirmişken, bizler hala Süt ve Et Konseylerini yasal olarak kuramamış durumda bu konuların tartışmasını yapmaktayız.

OECD kayıtlarına göre ABD çiftçi başına yıllık 13275 \$, AB 15625 \$ destekleme yaparken Ülkemizde desteklemeler kaldırılmış ve yerine Doğrudan Gelir Ödemesi adı altında üretimi teşvik edemeyen,yönlendiremeyen bir sistem içerisinde gülünç destekler verilmeye başlanmıştır.

Gerek Dünya Bankası ve gerekse AB ülkeleri tarım ve hayvancılıkta fiyat desteklerinin azaltılmasını ve hatta kaldırılmasını talep etmekte, Türkiye GATT Uruguay Round Tarım

Anlaşması Kararlarına uyma mecburiyeti içinde gelişmiş ülkelerin subvansiyonlu ürünleriyle haksız rekabete uğramaktadır

AB' ye üye olmadan, OTO' ye uyum sağlanmadan ve AB' nin mali imkanlarından (FEOGA ve diğer fonlar) faydalanmadan AB' ye adaylık süreci içerisinde tarım ürünlerinin Türkiye' de AB arasında gümrük birliğine dahil edilmesi (serbest dolaşım) Türk tarımı açısından son derece sakıncalı olmaktadır.

Tabiidir ki Türkiye'nin AB aday ülke konumu içerisinde tam adaylığının gerçekleşmesinden önce ülke üretici ve sanayicisinin menfi yönde etkilenmemesi için yapması gereken düzenlemeler bulunmaktadır.

Bütün bunları neden anlattığıma gelince.

Türkiye yukarıda belirtilen uluslar arası kural ve kaidelerine uymak, uluslar arası kuruluşların ve AB nin önemli olan ve bir kısmı belirtilen regülasyonlarına uygun olarak gıda maddesi üretmek zorundadır. Tabiidir ki Et ve Süt ürünleri üretimi de bu kurallara uyma durumundadır.

Bu açıdan sanayicimizin Dünya'da ve AB' de meydana gelen değişimleri, gelişmeleri yakından izlemeleri ve şimdiden bünyelerini ona göre düzenlemeye başlamaları kaçınılmazdır.

TÜRKİYE ' DE MEVCUT DURUM :

2000 Genel Tarım Sayımına göre Türkiye 'de 3.967.000 tarım işletmesi bulunmaktadır. İşletmelerin yaklaşık % 3.6 'sı yalnız hayvancılık ve % 96.4 'ü bitkisel üretim ile hayvancılığı birlikte yapmaktadır. Söz konusu işletmelerin yaklaşık % 35 'i 0 -2 hektar, % 32 'si 2 - 5 hektar arasında, % 28 'i 5 - 20 hektar arasında ve % 5 'i 20 hektarın üzerinde arazi büyüklüğüne sahiptir. Ortalama işletme büyüklüğü ise yaklaşık 5.9 hektardır.

2000 yılı DİE verilerine göre 10.761.000. Baş sığır varlığımızdan %39.18 i düşük verimli yerli ırk, % 44.02 si orta verimli melez ırk ve ancak %16.78 i yüksek verimli hayvanlardan

oluşturmuştur. Küçükbaşlarda toplam koyun sayısı 28.492.000 olup % 97 sini yerli ırklar teşkil etmektedir.

Hayvancılık işletmelerinin % 46 sında işletme başına düşen büyükbaş hayvan sayısı 1-4, %21.85 inde 5-9, 57.76 sında 10-19, %1.5 inde 20-49, %0.08 inde 50-99 hayvan bulunmaktadır. 100' den fazla büyükbaş hayvan barındıran işletmelerin oranı oldukça düşük (% 0.01) bir düzeydedir.

İşletmelerin % 18.15'inde Küçükbaş hayvan sayısı 1-19, %15.17 sinde 20-49, %8.29 unda 50-99 baş arasında değişmekte olup, % 4.59' unda da 100' ün üzerindedir. İşletmelerin % 23' ünde sığır, % 54' ünde koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Bu sayılar ekonomik üretim kapasitesinin çok altındadır. Ayrıca bu işletmeler arasında "entansif hayvancılık" yapanların sayısı oldukça azdır.

Dolayısıyla düşük maliyetli üretimler yapabilen ihtisaslaşmış işletmelerin azlığı hem sektörü hem de üreticileri olumsuz etkilemektedir. Sanayicimiz kaliteli hammadde temininde zorlanmaktadır

Ülkemiz hayvanlarının genetik verim kapasitesi düşük bulunmaktadır.

Türkiye'de, sığır karkas ortalama ağırlığı 180 Kg civarında iken AB de bunun iki katı olarak 350 Kg, 1996 yılı itibariyle sığırdaki hayvan başına süt verimi 1.586 lt/yıl/Baş; 1998 yılında 1.609 Lt/Yıl/baş olup, AB 'de 1996 yılındaki verimin 5.387 Lt/Yıl/Baş olduğu göz önüne alındığında verim ortalamasının Türkiye'den süt verimi bakımından yaklaşık 3.5 kat fazla olduğu görülür.

1998 yılında Süt tüketiminde Dünya Ortalaması kişi başına 93.7 litre civarında olup (ABD de 292.0 litre, AB de 342.5 litre) Türkiye'de 155 litre olarak hesaplanmaktadır.

Bu rakam 2000 yılında 146.17 litreye düşmüş olup, 23 litrelik kısmı içme sütü (Sağlıklı ambalajda olan kısmı 6 litre) geri kalanı süt eşdeğeri süt ürünleridir.

Yıllık ortalama süt retimi 10 Milyon ton civarındadır. Ancak son yıllarda azalma göstermektedir. DİE verilerine göre 2000 yılında üretim 9.793.962 ton olup, 2001 yılında üretim 8.146.000 ton olduğu tahmin edilmektedir.

Üretilen sütün %40 kadarı işletme içerisinde tüketilmekte, 2000 yılı verilerine göre %21.8 i modern işletmelerde işlenmekte, geri kalanın %50 si sokak sütü olarak satılırken, %50 si de hijiyen Őartlarının ne olduğu bilinmeyen ve denetlenmeyen mandralarda süt ürünlerine işlenirken, , gelişmiş ülkelerde ise işletme içerisinde tüketilen kısım % 2-3 dolaylarında olup geri kalan %97-98 i modern tesislerde işlenmek üzere pazarlanmaktadır.

Türkiye’de 24.000 civarında gıda üretim kuruluğu bulunmakta olup bunların ancak 6.000 kadarının Tarım ve Köyişleri Bakanlığı gıda sicil kaydı bulunmaktadır.

Süt ve süt mamulleri sanayii işletme sayısı gıda sanayiinin % 16 sını teşkil etmektedir.

Süt işleme tesisleri 3850 civarında yıllık kapasiteleri 1000 ton ve üzeri olanların sayısı 1300 kadar olup toplam kapasiteleri 6.153.775 ton’dur.

Süt sanayiinde ürün cinslerine göre değişmekle birlikte fiilen kullanılan üretim kapasitesinin 1996 yılında % 14.9 ile %60.4 arasında değişmekte olduğunu görmekteyiz

Türkiye’de halen 803 adet Belediyelere, 96 adet özel sektöre, 9 adet Et ve Balık Kurumuna ait olmak üzere toplam 908 adet kombina ve mezbaha bulunmakta olup, yıllık 1.370.430 ton büyükbaş, 690.165 ton küçükbaş eti olmak üzere toplam 2.060.595 ton kurulu kapasite mevcuttur.

2000 yılında kırmızı et üretimi 370 .000 ton iken, 2001 yılında düşüş göstererek 259 .000 ton olarak gerçekleşmiştir. Bir bu kadar da kayıt dışı üretim olduğu tahmin edilmektedir.

lke genelinde kırmızı et tüketimi, kişi başına yaklaşık 15-16 kg’dır. Bunun 9.5-10 kg’ ı sığır, 5-5.5 kg’ı koyun, keçi ve manda etidir. AB lkelerinde ise, kişi başına düşen sadece sığır eti 18-26 kg’dır. Koyun, keçi ve domuz eti ile birlikte 76 kg’a kadar ulaşmaktadır.

Ülkemizde en az artan nüfus oranına paralel olarak et ve süt üretiminin artması gerekirken maalesef son yıllarda maliyetlerdeki artış, yaşanan ekonomik krizler sonucu tüketicilerin satın alma gücünde meydana gelen talep daralması sonucu üretimler de düşmekte , dolayısıyla kişi başına düşen et ve süt tüketimi azalmaktadır.

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

Ülkemiz hayvancılığında genetik verim kapasiteleri ıslah programları ve projeleriyle mutlaka arttırılmalıdır. İhracatımıza engel teşkil eden Hayvan hastalık ve zararlılarıyla daha etkin mücadele edilmelidir.

Üretimdeki girdi fiyatlarının yüksekliği üretimi caydırıcı seviyelere getirmiştir. Hükümet destekleme politikalarını yeniden gözden geçirmeli ve mutlaka girdi subvansiyonları yapılmalıdır. Tarımsal kredi faiz oranları düşürülmeli vadeler uzatılmalıdır.

Ekonomik üretim yapabilecek optimal işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.

Üreticilerin modern tarımsal metotlar konularında eğitimleri daha yoğun ve etkin bir seviyeye getirilmelidir.

Üreticilerin örgütlenmeleri desteklenmelidir.

Kayıt dışı üretimler etkin bir şekilde denetlenerek ortadan kaldırılmalıdır.

Et ve Süt gibi gıda maddeleri temel besin maddesi olarak kabul edilmeli ve KDV oranları mutlaka düşürülmelidir.

Tüketimi teşvik edecek “ Okul Sütü Programları ” gibi uygulamalar hükümet politikaları haline getirilerek süreklilik kazanmalıdır.

İthalat disipline edilmeli, ihracatı teşvik edecek tedbirler alınmalıdır.

Ürün destekleme ve pazarlama (girdi-çıktı piyasaları) organizasyonlarının yasal ve yapısal olarak kurulması sağlanmalıdır

Son olarak birkaç yerde daha söylediğimiz bir ifadeyi burada bir kere daha ifade etmek istiyorum.

Sonuç olarak Türkiye Tarımında; Bulunduğu iklim kuşağı , toprak, su, güneş, insan varlığı açısından son derece uygun olan bu potansiyeli değerlendirerek, , çevre bilinci içerisinde sürdürülebilir modern tarım tekniklerinin ülke düzeyinin tamamında uygulanmasını yaygınlaştırmış, , birim alan veya birim üniteden alınan verim ve kalite açısından ileri düzeyde en ekonomik maliyetli ürünlerin alındığı, bölgesinde gıda güvenliği ve güvenilirliği açısından lider, tarımsal ihracatının gelişmiş olduğu, üreticilerin sosyal, kültürel ve ekonomik seviyelerinin yükselmesini sağlayarak daha müreffeh bir Türkiye'nin yaratılması için :

Tarımda yeniden bir yapılanma içinde, Üretici, Sanayici ve Pazar arasında gerekli entegrasyon sağlanması, yukarıda ana hatlarıyla belirtilen problemler ve çözüm önerilerinin yasal desteklerle desteklenmesi koşuluyla ülke hayvancılığının ve buna bağlı sanayiinin geliştirilmesi mümkün olabilecektir.